կին հունձք ունենալու համար։ Անոնք երկրորդ մշակութեան բրինձը կը տընկեն առաջինէն երեք շաբաթ ետքը, զուգահեռական առաջնոյն։ Այսպէսով առաջին անկագործութիւնը որ կը կատարի մայիս ամսոյն մէջ, կը հասունանայ օգոստոսին, յորում երկրորդ գծի տունկերն հասած կ'ըլլան 25 հարիւրամեդրի բարձրութեան. և առաջինը հնձելու ատեն՝ կը գործեն դատարկ մնացած գետինը, հողոյ տակ ծածկելով յարդը իբրև աղբ, սնուցանելու մնացած տունկերը. և այսպէս հարաւայնոց նման նոյեմբերի մէջ կրկին հունձք կ'ունենան։

Բոլոր մայիս ամսոյն մէջ պարբերական տատ անձրևներ կու գայ. և այս շատ օգտակար է մշակին ոչ միայն 'ի մշակութիւն բրնձոյ, այլ և բոլոր ուրիշ անկագործութեանց որ կը կատարուին նոյն եղանակին մէջ։ Զրուցուած է թէ Չինացիք իրենց ամեն գործոցը մէջ մեքենայի պէս ճիշտ ըլլան. բայց քննելով զիրենք 'ի մօտուստ՝ ամենայն ոք կը համոզուի, գոնէ երկրագործութեան նկատմամբ, որ իրենց ամեն գործերը ոչ թէ յերևակայութենէ, այլ 'ի բնութենէ իրին և 'ի բնական օրինաց կարգաւորեալ են։

Եւ ահա այս հիմամբ կը սերմանէ չինացի մշակն անսխալ ամեն տարի մի և նոյն եղանակին բրինձն կամ բամբակը՝ ցած երկիրներ, ու գետնախնձորը բարձր տեղեր. և այս անխոտոր կանոնաւորութիւնը ոչ թէ հին ունակութեան արդիւնք համարելու է, և ոչ կոյր զկուրայն հետևութիւն կարգաց տէրութեան, այլ թէ գիտէ մշակն 'ի փորձոյ՝ որ նոյն եղանակին անձրև պիտի գայ առատօրէն, որ թափանցելով 'ի խորս երկրի, պիտի սնուցանէ բըրինձը, ու պիտի պատճառէ մթնոլորտին ախորժելի զովութիւն մը։

Բոլոր բրնձոյ անկագործութեան ժամանակ երկիրը առատօրէն ողողուած է ջրով ըստ չափոյ ընդունակութեան հողոյն. լերանց մօտ երկիրք կ'ընդունին զջուր յաղբերականց լերանց. իսկ դաշտավայրք ջրաբաշխական անուով՝ որուն կիրառութիւնը տարածուած է 'ի բոլոր Չինաստան։ Այս անիւը երեք կերպ է, կամ լուագոյն ես ըսելով, նոյն մնալով մեքենական յօրինուածութիւնը՝ երեք տեսակ ուժով կը շարժի. առաջինն է ձեռամբ մարդոյ, երկրորդն ոտիւք և երրորդն ալ կենդանիով, որ ընդհանրապէս գոմէշ է կամ եզն։

Երբ բրընձոյ հասն հասունացած է, կը կտրեն գործիքով մը որ շատ կը նմանի մեր մանգաղին. և շատ անգամ նոյն գետնոյն վրայ կը հարկանեն և երբեմն որոյ կապած կը փոխադրեն 'ի համբարանոցս։

ՕՁԱԿԱԼ ԹՌՉՈՒՆ

Կան կենդանիներ զորս կարծես նախախնամութիւնն ստեղծանելու ժամանակ ուրիշ նպատակ չէ ունեցեր, եթէ ոչ որպէս զի հաւասարակշռութիւն պահեն և արգելուն կենդանեաց ոմանց չափազանց աճողութիւնը, որ կրնային վնասակար ըլլալ աշխարհի։ Եգիպտոս անշուշտ յաւեր կը դառնար ու անբնակելի կ'ըլլար 'ի բազմութենէ մկանց, մողեսաց և ուրիշ անհամար տեսակ սողնոց, եթէ չունենար երկու տեսակ կենդանի թշնամի անոնց. որոնք համբաւեալ են 'ի հին ժամանակաց անտի իրենց մատուցած ծառայութիւններովը։ Անոնց առաջինն է իպիս թռչունը նման արագիլի, որ մեծ ջարդ կու տայ օձից, մողեսաց, գորտերու և ուրիշ փոքրիկ կենդանեաց։ Երկրորդ՝ օձամարտ ըսուածը, որ փոքրիկ կենդանի մ'է, և կը ջարդէ ամեն տարի հազարաւոր մըկներ։ Հինները կ'ընծայէին իրեն նաև բնազդումն ջնջելու կոկորդիլոսի հաւկիթները։

digitised by A.R.A.R.@

Արեւելից ու Հիւսիսային Ափրիկոյ ջերմաշխարհները, ուր մարախն անթիւ բազմութեամբ իբրև երկնաւոր պատուհաս մը՝ գոգցես ամեն տարի իջնելով մեծ աւերած կը պատճառէ երկրին, ունի անիկա ալ իր թշնամին, որ մեծ ջարդ ու կոտորած կու տայ ամեն տարի։

Կայ նոյնպէս Հարաւային Ափրիկոյ սահմանները տեսակ մը բարերար թռչուն՝ որ կը պահէ երկիրը օձերէ և ուրիշ տեսակ սողուններէ։ Այս թռչունը որ բազէի կը նմանի, զանազան անուամբ կը ճանչցուի առ Եւրոպացիս. ոմանք քարտուղար կ'անուանեն, վասն զի ծոծրակին վրայ ունեցած երկայն խոպոպներովը շատ կը նմանի այն դպրին կամ թղթագրին, որ ականջին ետև կը դնէ գրիչը հանգչելու համար. կէսք սուրհանդակ կը կոչեն, քիչ ատենուան մէջ ոտքով երկայն տեղ կտրելուն համար. և այլք կ'անուանեն օձակալ կամ օձակեր, սողնոց դէմ ունեցած ատելութեանը և զանոնք հալածելուն պատճառաւ, որ շատ աւելի յատկացուցիչ է։

Այս թռչունը զօրաւոր կտուց մ'ունի. սրունքները կարգէ դուրս երկայն են ու փետրազարդ. և մատունքը պաշտպանեալ են լայն մաշկերով. իսկ թևերը կը ծառայեն իրեն թէ՛ թռչելու և թէ անոնցմով թշնամւոյն դէմ կռուելու. վասն զի ոսկրապատ ըլլալնուն, կը գործածէ զանոնք ոչ միայն իբրև վահան՝ այլ և իբրև վնասիչ զէնք մը թշնամւոյն դէմ։

Ոխերիմ թշնամի է թունաւոր օձից, և յանակնկալս վրանին կը հասնի։ թշնամւոյն առջին մերթ կը պարզէ թևերէն մին և մերթ կ'ամփոփէ. և միւսովը զօրաւոր հարուածներ կու տայ. անանկ որ քիչ ատենէն կը տարածուի օձը աւազոյն վրայ ողնաբեկ։ Այն ատեն օձակալ թռչունն կտուցովը 'ի վեր կ'առնու որսը, և կը ձգէ ընդ օդ, որ բոլորովին ջախջա-

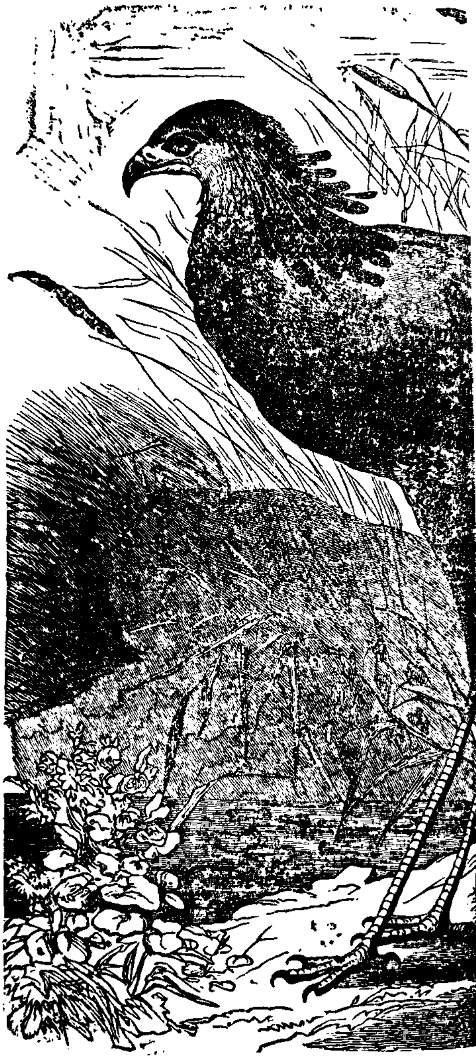

ՕՁԱԿԱԼ

digitised by A.R.A.R.@

ԹՌՉՈՒՆ

խուած գետին կ'իյնայ. և ապա յաղթականն խորտակելով թշնամւոյն գլուխը կը սկսի պատառել։ Երբեմն ալ իր թմբրեալ աւարը կը հանէ 'ի մեծ բարձրութիւն և անկէց գետին կը ձգէ, որպէս զի գործը աւելի շուտ վճարի և ապահով կերպով կարենայ յօշել։

Բայց օձակալն ոչ թէ միայն սողնովը կը կերակրի. Լրվայլեան հրուչակաւոր ճանապարհորդը կը պատմէ թէ այս թռչնոյն մէկուն ստամքին մէջ քսան և մէկ ամբողջ կրիայ գտած ըլլայ. յորոց բազումք 2 մատնաչափէն աւելի տրամագիծ ունէին, չմետասան մողէզ երկայն 8 մատնաչափ, և երեք օձ երկու և կէս ոտք երկայնութեամբ. որոց ամենուն գանկն ալ չախչախուած էին։ Ստամքին մէջ կային դարձեալ մարախներ, մեծ պատենաթիւներ, միջատաց պատեանաներ և ուրիշ ասոնց նման կենդանիներ. իսկ կենդանւոյն ամբողջական բարձրութիւնն էր 4 ոտք։

•

Այս օգտակար կենդանին դիւրընտել է միանգամայն. կը գտնուի նոյնպէս Բարբ-Ցուսոյ գլուխը, ուր չկայ տուն որ զոյգ մը չունենայ այս թռչունէն. և քիչ անգամ կը պատահի որ հեռանան իրենց բնակութենէն։ Հոն իրաւունք ընտանի կենդանեաց կարգէն է. և մասնաւորապէս պաշտպանեալ յօրինաց և 'ի քաղաքացեաց, որոց մեծ ծառայութիւն կը մատուցանէ սպաննելով թունաւոր օձերը։

Բազումք բազում անգամ ջանացեր են ընտանեցնել մեր կլիմայից ալ այս օգտակար ու ամենաշահաւոր կենդանին. որ մեծ ծառայութիւն կրնայ ընել՝ մանաւանդ այն աշխարհաց ուր առատութիւն կայ օձից։

digitised by A.R.A.R.@